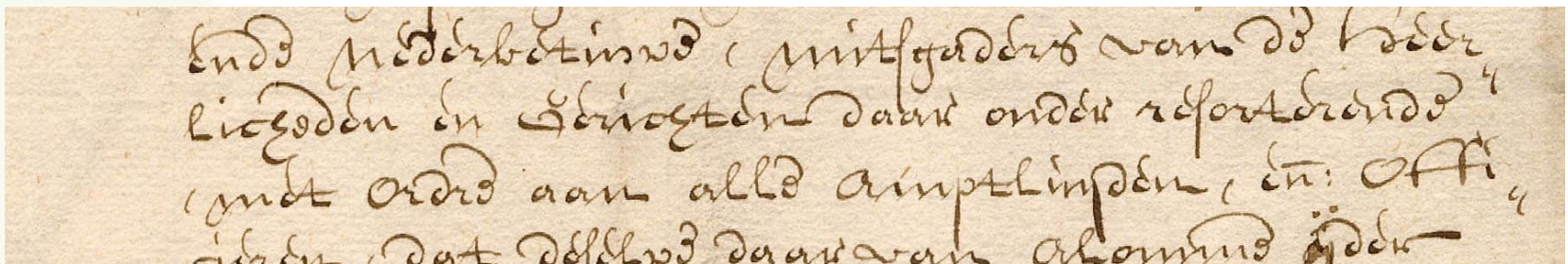

Cursus Oud schrift of Paleografie

Januari – April 2023

Les 1

- Kennismaking
- opzet van de cursus
- ontwikkeling van het schrift
- teksten

paleografie

- Afgeleid van grieks
 - Palaios = oud
 - Graphein = schrijven
- Studie van het schrift in het verleden

Als wetenschap begonnen in 1681

Lezen tekst vóór 1800

- afwijkend schrift
- veelvuldig gebruik van afkortingen
- lastige verbindingen tussen letters (ligaturen)
- taalgebruik is wollig
- veel voor ons onbekende termen

schrift

- Beeldschrift (hyroglieden ed)
- Fonetisch schrift
- Alfabet: ons alfabet tot ons gekomen door Romeinen. Gaat weer terug op Grieks alfabet.
- Andere alfabetten bijv: Russisch

schrijfmaterialen

- **papyrus** → van rietplant.
Vooral rollen
- **wastafels** → belangrijk bij romeinen.
 - oudste tekst in Nederland 29 na Chr (Tolsum)
 - Schrijfplankje uit De Steendert (ca 82 na chr)
→
- **perkament** → van dierenhuiden. Belangrijk bij overgang boekrol naar boekvorm
In archief: vooral officiële stukken (charters)
- **papier** → van lompen linnen en hennep
veel goedkoper dan perkament. Kon op grotere schaal worden toegepast

letters

- Majuskels

(kapitalen, hoofdletters)

tussen twee denkbeeldige lijnen

A B C D

- Minuskels

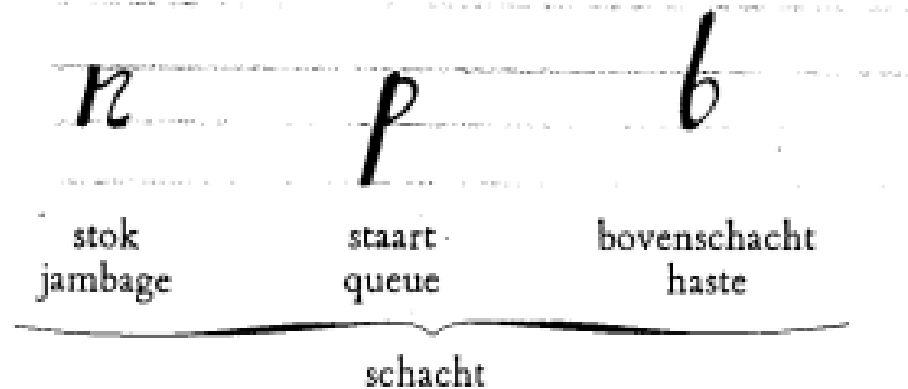
(kleine letters)

tussen vier denkbeeldige lijnen

a b c g f

letters

uiterste lijn
 2e schrijflijn
 (1e) schrijflijn
 uiterste lijn

Termen bij schrifttypen

- staand schrift tegenover cursief (lopend) schrift.
- steil schrift tegenover schuin schrift.
- boekschrift tegenover gebruiksschrift.

In vogelvlucht door het schrift

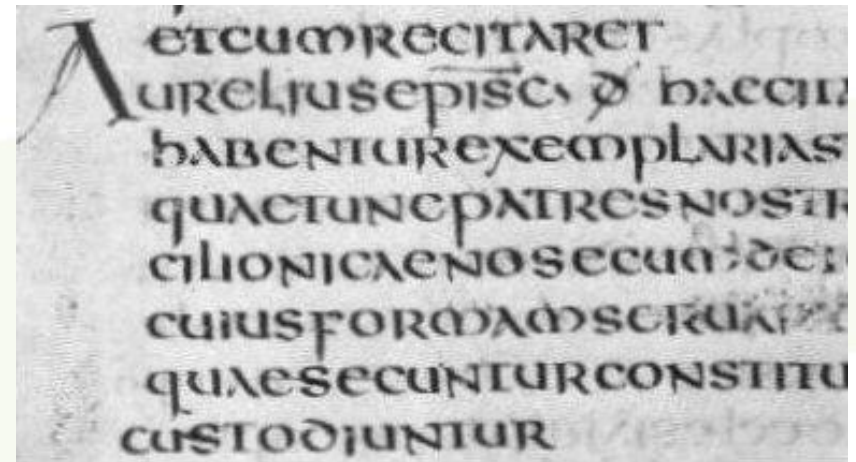
Romeinse schriften

- Oorspronkelijk alleen **majuskels**:
 - Capitalis elegans en capitalis rustica (zie onder)

ET ECCE OMNIA BONA VALDE IN SINGULIS
GENERIBUS OPERUM TUORUM, CUM DIXIS-
SES, UT FIERENT, ET FACTA ESSENT, ILLUD ATQUE
ILLUD VINCIT. QUA ROMULUM EST.

Ontwikkeling naar minuskels

- 4e eeuw: unciaal
 - ronde vormen
 - halen aan de letters

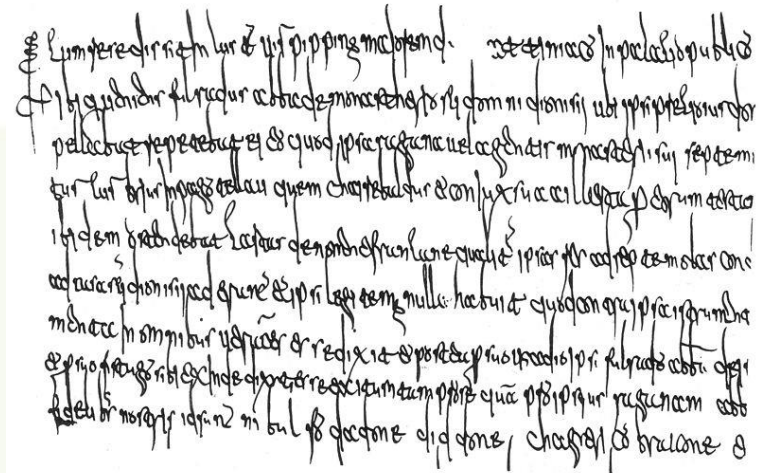

- 5e eeuw: half-unciaal
 - minuskelschrift
 - lange tijd belangrijkste boekschrift

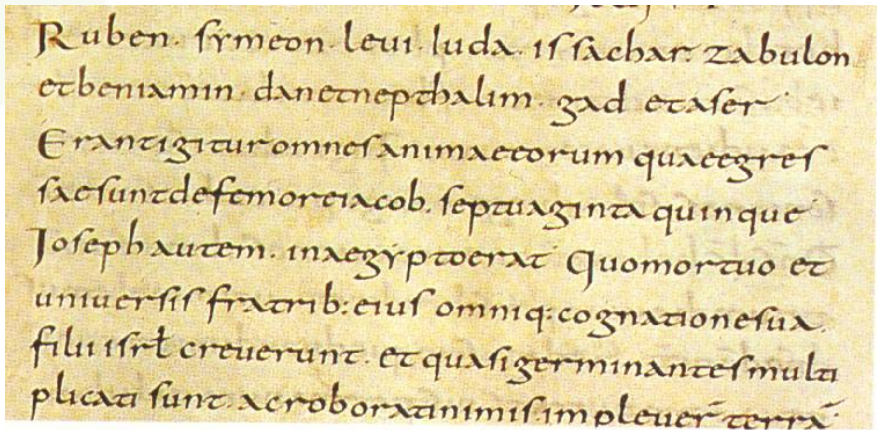
ET NON TOTA GENS PEREAT
HOC AUTEM A SE METIPSO NON DIXIT
SED CUM ESSET PONTIFEX ANNI
ILLIUS PROPHETAUIT
QUIA IHS MORITURUS ERAT PRO GENTE

Vroeg-middeleeuwse schriften

- Merovingisch oorkondenschrift
 - kanselarijen
 - snel geschreven
- Karolingische minuskel
 - scriptoria
 - 798 officieel schrift
 - tot 1200 dominerend schrift

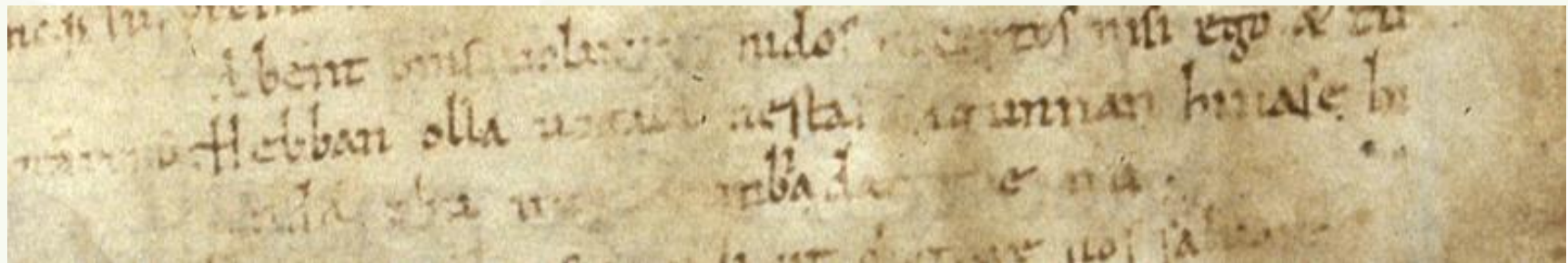

A sample of Merovingian script, characterized by its dense, cursive, and somewhat illegible appearance. The text is written in a dark ink on a light background, showing the typical features of early medieval handwriting.

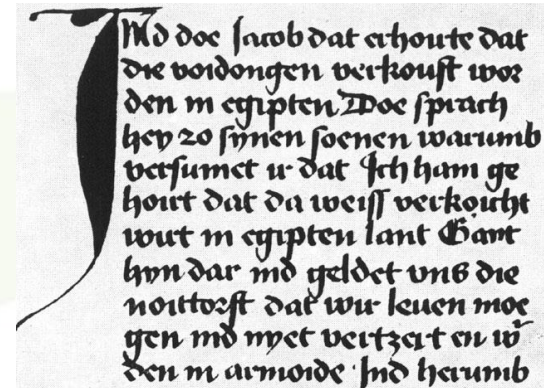
A sample of Carolingian minuscule script, showing a more regular and legible form. The text is written in a dark ink on a light background, featuring clear, uniform letterforms and consistent spacing.

Ruben. symeon. leui. iuda. isachar. Zabulon
 et beniamin. dan et nephtalim. gad et aser.
 Erant igitur omnes animae eorum quae egressae
 sunt de femore iacob. septuaginta quinque.
 Ioseph autem. in aegypto erat. Quomortuo et
 uniuersis fratrib: eius omniq: cognatione sua.
 filii isrl creuerunt. et quasi germinantes multi-
 plicati sunt. ac robusti in nimis impleuerunt terram.

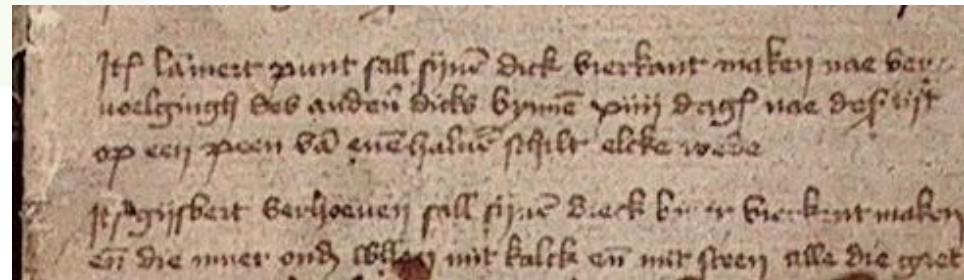

Gothisch schrift

- Vanuit karolingische minuskel → gothische minuskel ontstaan
 - Spitsers, hoekiger, met breuken in letter (“fractura”)
- Als gebruiksschrift: gothisch cursief (13e e)
 - er werd meer geschreven
 - sneller schrift
 - variant: *Kurrente* (in Duitsland en Oost-Nederland)

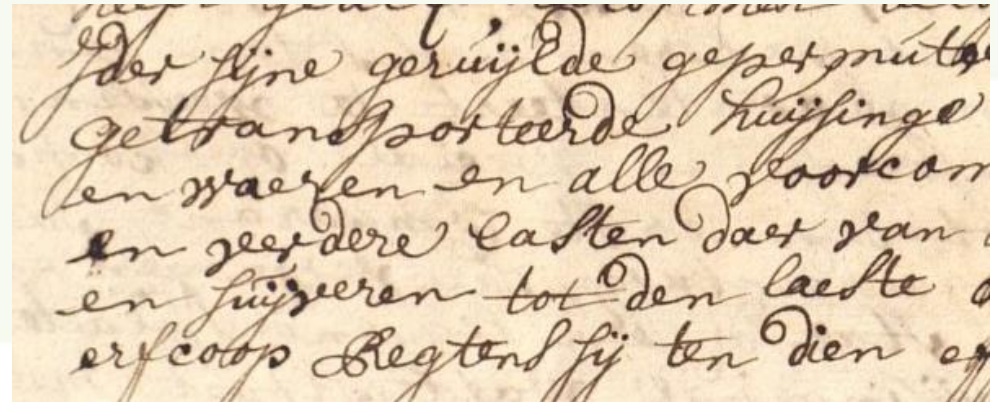
Ic doe Iacob dat ahoude dat die vordongen verkouft worden in egipten. Doe sprach hec zo synen soenen warumb verfumet ic dat Ich hem gehort dat da weiff verkouft wut in egipten lant. Gant hyn dar ic geldet vns die nouwoest dat wir leuen mogen ic met vertzet en wden in armoide. In herumb

Itf lainer punt sal sijn die hierant maken nae bevolgingh des anden die bynne sijn d'ghe nae d'ghe op een poen ed ene halve sijn alle wode sijn ghebert behoenen sal sijn die hierant maken in die meer ons sijn mit kalck en mit steen alle die gret

Humanistisch schrift

- Vanaf ca 1400 hernieuwde belangstelling voor de oudheid → afzetten tegen middeleeuwen
- Humanisten grepen terug op lettertype waarin ze de geschriften uit de oudheid kenden →
- Nieuw schrift op basis van karolingische minuskel = humanistische minuskel.
- In gebruiksschrift: humanistische cursief
 - letters niet meer rond, maar ellipsvormig
 - het schrift gaat wat schuin hellen: cursief krijgt betekenis van 'schuin' (daarvóór: 'lopend')

Teksten in cursus

- Tot eind 17de eeuw
 - gotische cursief
 - humanistische cursief
 - Kurrente

18de eeuw: gotische cursief verdween

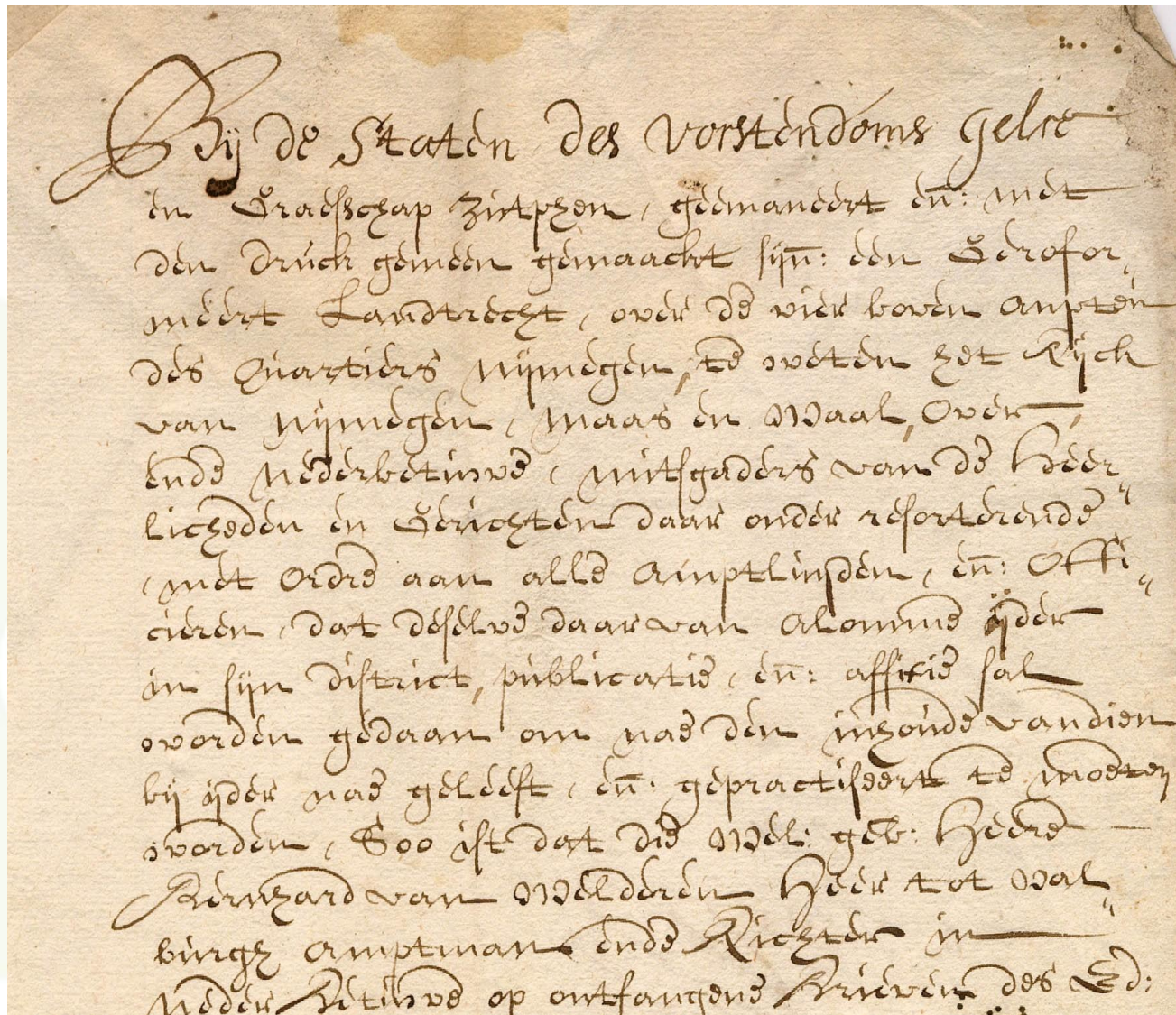
- Cursusteksten in: gotische cursief, humanistische cursief.

In cursusmap

- Voorbeelden van letters in het gotisch cursief!

Doel van de cursus: het lezen van een 17de eeuwse tekst

Bij de Staten des Vorstendoms gelre
in Gradschap Zutphen, gemaneret en: mede
den driek gemeen gemaecht sijn: den Scherfor
meder Landrecht, over de vier boven ampten
des Quartiers Nijmegen, te weten het Rijk
van Nijmegen, Maas en Waal, Over
end Nederbetinve, mitgaderen van de Heer
licgoden en Schouten daer onder resortierend
en: mede oorde aan alle amptlieden, en: Offi
cieren, dat deselve daer van alommede geden
in sijn district, publicatid, en: affisid sal
worden gedaen om nad den ingonde vandien
bij geden nad gheleest, en: gepractisierd te worden
worden. Soo ist dat die mede: geb: Heer
Bernhard van Wadderen Heer tot waal
binger amptman end Rieghter in
Neder Betinve op ontfangend Rivieren des Ed:

Start: 18de eeuw schrijft

B²⁰

RC

Extract uit het
Dingsignaat van Beest
D'Anno 1789

In Zaake van den
Hoog Geborenen Heer O.M.H.
Grave Van Byland Ambtman
en Rigter des Ampts van Beest
en Arhenoy Rat: off: Clager
ter Eerre

Contra
Olf Wilttein Beklaegde fugi-
tive en bij Edict geciteerde
ter andere Zijde

I Gexigt geleesen en gexamineert hebbende
de Edictale citatie den 1de Julij 1789 naemens
den Heere Clager gexploicteert mitsgaders

Belangrijke aanwijzingen!

- Letter niet duidelijk? →
 - Kijk goed naar het woordbeeld
 - Vergelijk de letter met letters in opgeloste woorden
- Woord niet duidelijk? →
 - Kijk naar de context: wat betekent de zin en wat is de functie van het woord in de zin?
- Blijf niet hangen bij een woord →
 - Probeer een dag later nog eens
 - Later in de tekst wordt het misschien duidelijk